

Nona Kupreishvili

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Problem of National and Cultural Identity in Giorgi Leonidze's Essays

One of the most important periods of Giorgi Leonidze's creative life relate to the membership of "Tsisperkantslebi's" literary group. Naturally, he shared not only their aesthetic, but national and cultural ideas. Giorgi Leonidze's first articles were published from that very period, when there was almost carried out task on creation of new Georgian national identity corresponding to modern history epoch. Articles depicted with great expression are inspired under social and political journalism. They reflected delight on inspiring hope related to country's future at the time of great political fluctuations and great disappointment caused as a result of well-known facts.

Key words: Modernizm, Georgian Literature, Giorgi Leonidze.

ნონა კუპრეიშვილი

საქართველო, თბილისი

შოთა რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ნაციონალურ-კულტურული იდენტობის პრობლემა გიორგი ლეონიძის ესეისტკაში

გიორგი ლეონიძის შემოქმედებითი ცხოვრების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მონაკვეთი „ცისფერყანწელთა“ ლიტერატურული ორდენის წევრობას უკავშირდება. ამ ლიტერატურულ სამმოს იგი 1918 წელს შეუერთდა მაშინ, როდესაც პირველი სკანდალური ნაბიჯების შემდეგ ახალგაზრდა პოეტებმა თავიანთი მოღვაწეობით ლიტერატურით დაინტერესებული ქართული საზოგადოება თითქმის დაარწმუნეს ევროპული კულტურული ორიენტაციის უპირატესობასა და ქართული ლექსის რეფორმირების აუცილებლობაში. ამ დროისთვის გ. ლეონიძემ, რომლის

პოეტური ნიჭი იმთავითვე არავითარ ეჭვს არ იწვევდა (სხვა თუ არაფერი, მას გზა დიდმა ვაჟა ფშაველამ დაულოცა), უკვე ბევრი რამ იცოდა რუსული და განსაკუთრებით ფრანგული სიმბოლიზმის შესახებ, ამასთან იგი ინტენსიურად ეძებდა საკუთარ ხმას და თავის პოეტურ მომავალს ცალსახად ახალ მხატვრულ სახეობრივ აზროვნებას უკავშირებდა. ამას ადასტურებს მისი ადრეული ლირიკა და რამდენიმე ესეც (მცხეთა, მკრთალი იაშმა, აზნაურ ქალს, ტყის ტრიოლეტები, საქართველოში (თეთრი დროშა), თამარ, ჩაბნელებული არმაზი, არაგველნი), რომლებიც, საბედნიეროდ, ამ ბოლო პერიოდში ახალგაზრდა მკვლევართა ინტერესის სფეროშიც მოექცნენ.

მართალია, მოგვიანებით, გ. ლეონიძე, უარყოფდა რა თავის სიმბოლისტურ წარსულს, ამტკიცებდა, რომ „სიმბოლისტებში მას, უპირველესად, ხიბლავდა ტექნიკური სიმდიდრე, ფორმალური სირთულე, ძიება, ბრძოლა რითმისთვის და ლექსის მუსიკალობისთვის“ (წიფურია, 2001: 29) და როგორც ცნობილია, უმკაცრესი ბოლშევიკურ-კომუნისტური ცენზურის გამო არც ერთ პოეტურ კრებულში ეს ტექსტები არ შეუტანია, მაგრამ ამ გადაწყვეტილების მიზეზი (ვგულისხმობ „ცისფერყანწილებთან“ გაერთიანებას), პოეტური ხელობის ღრმად დაუფლებახე არანაკლებ უფრო ფართო ინტერესით ან ინტერესთა კომპლექსით იქნებოდა მოტივირებული, რომელშიც იმ გარდამტეხ 1918 წელს ქვეყნის მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვებას, ანუ პოლიტიკური ორიენტაციის გაცხადებაც უნდა ვიგულისხმოთ. შალვა აფხაიძის შეფასებაც გამოთქმული წერილში „ქართული პოეზიის პერსპექტივები“ ერთგვარად ავლენს ამ ურთიერთგანპირობებულობას: „საქართველომ ნახა თავისი თავი და პოლიტიკურ აღორძინებასთან ერთად დაიწყო ქართული ხელოვნების რენესანსიც. საქართველომ უნდა დაიმკვიდროს თავისი თავი კულტურულად. შემთხვევითი არაა, რომ განთავისუფლებულ საქართველოში ხელოვნების რენესანსის სადავე ახალმა შკოლამ – სიმბოლიზმმა დაიკავა ხელში. იგი სხვა გზას ვერ აირჩევდა“ (აფხაიძე 1919: 16). ასეთი პერსპექტივისგან განხე განდგომა კი გ. ლეონიძისთვის, ჯერ კიდევ დადგენის პროცესში მყოფი მომავალი დიდი პოეტისთვის, მისი პოეტური ტემპერამენტისა და მსოფლმხედველობის გათვალისწინებით, როგორც ჩანს, შეუძლებელი იყო.

მკვლევრები ბელა წიფურია და თამარ ბარბაქაძე თავიანთ წერილებში „გიორგი ლეონიძის სიმბოლისტური ლირიკა“ და „გიორგი ლეონიძის სონეტები“ (გიორგი ლეონიძე, 2001: 219-256) ღმად და საფუძვლიანად მიადევნებენ თვალს 1916-1930 წლების, გ. ლეონიძის სიმბოლიზმთან არა მარტო ფორმისეული, არამედ შინაარსობრივი ასპექტით ჯერ დაახლოებისა და შემდგომ უშუალოდ ერთიანობის პერიოდს. ისინი ერთხმად ადასტურებენ იმას, რის უგულვებელყოფასაც ცდილობდა, რომ არაფერი ვთქვათ ადრეულ საბჭოთაზე, გვიანსაბჭოური ლიტერატურის-მცოდნეობაც და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ახლაც ცდილობს ლიტერატურის ზოგიერთი თვითმარქვია გულშემატკივარი (მაგ. ვინმე ბ. კობაძე). „გიორგი ლეონიძის პოეტური ინდივიდუალობის ჩამოყალიბების პროცესი განხილული უნდა იყოს სიმბოლისტური პერიოდის შემოქმედებითი ძიებების ფონზე“ (წიფურია 2001: 256) – ასე შეიძლება ზემოთ დამოწმებული ამ წერილების ძირითადი გზავნილის რეზიუმეება. ეს კი კონკრეტულად იმას ნიშნავს, რომ გ. ლეონიძე, როგორც შემოქმედი, ნოვატორული ხასიათის ფორმის წარმატებით ათვისებასთან ერთად, აქტიურად ჩაერთო ქვეყნის კულტურულ-ისტორიული პროფილის ძიებაში, რაც ამ დროისთვის უმნიშველოვანესი პრობლემადაა გააზრებული და რასაც უკვე წარმატებით ახორციელებენ გრ. რობაქიძე, ტ. ტაბიძე და სხვა „ცისფერყანწელები“. ამისთვის კი მას პოეტურ ნიმუშებთან ერთად ესეისტური წერილების შექმნაც დასჭირდა.

როგორც ცნობილია, 1916 წელს ტიციან ტაბიძემ თავის საპროგრამო წერილში „ცისფერი ყანწებით“, ახალი ლიტერატურული მიმდინარეობის ეროვნული ნიადაგის ძიების პარალელურად, გაამჟღავნა ქართული სიმბოლიზმის შორს მიმავალი, შეიძლება ასეც ითქვას, მასშტაბური ნაციონალურ-კულტურული ამოცანები, რომელიც კარგად იკითხება მის ცნობილ ფრაზაში სიმბოლიზმის წითელდეროიანი ცისფერი ყვავილის შესახებ. ასე დაუკავშირეს მათ შემოქმედებითი თავისუფლება და ხელოვნების ავტონომიურობა ყველაზე მტკივნეულ და ძნელად განსახორციელებელ კულტურულ-ნაციონალურ ინტერესებს.

გიორგი ლეონიძეს ამ დროისთვის უკვე დამუშავებული აქვს წმინდა წყლის სიმბოლისტური თემატიკა (ბ. წიფურიას განმარტებით, ესაა სწრაფვა უხილავისა და იდუმალისადმი,

ირეალური წარმოსახული სამყაროსადმი, ფიქრი სიკვდილზე, მიწიერი სამყაროს დასაზღვრულობა და ამ სამყაროში პოეტის მიუსაფრობა), მაგრამ დეკადანსის თემა მისთვის ორგანული არ არის. არც „ცისფერყანწელთა“, განსაკუთრებით ვ. გაფრინდაშვილის, პოეტურ ესთეტიკასთან მიახლოებული მხატვრული სახეების აქტუალიზება იქცევა საკუთრივ მისეულ მიგნებად. ეს უფრო პოეტური ოსტატობის სკოლაა, რომელსაც თითქმის ყველა მეტ-ნაკლებად ღირებული შემოქმედი გადის. ამიტომაც მიების ამ გზაზე ლოგიკურია „ცისფერყანწელთა“ შემოქმედებასთან თემატური დაახლოება, განსაკუთრებით კი ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს წ ა რ ს უ ლ ი ს პ ო ე ტ ი ზ ა ც ი ა (ბ. წიფურია), მისი მითოლოგიზება, რაც ქართველ მოდერნისტებს „ძველი საქართველოს იდეოლოგიური ქვაკუთხედის გამოკვეთისთვის“ (რ. ჩხეიძე), დაკარგული ან სრულად პროფანირებული სახელმწიფოებრივი აზროვნების აღდგენისთვის სჭირდებოდათ. აქ ეყრება საფუძველი გ. ლეონიძიულ ისტორიზმს, რომელიც მას, როგორც პოეტსა და მკვლევარს, მართალია, განსხვავებული ფორმით, ქვეყნის გასაბჭოების შემდეგაც ასაზრდოებდა. გრ. რობაქიძის ქართველთა პიველსახე კარდუ, მის მიერვე აღმოჩენილი და შემდგომ ტ. ტაბიძის ლექსების ციკლში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პოეტურ სახედ ქცეული ქალდეა, საქართველოს, როგორც ევროპისა და აზიის გასაყარზე მდებარე ქვეყნის კულტურული კოდები, რომლებიც გ. ლეონიძემ მეტად ორიგინალურად გაითავისა და დაამუშავა. „სწორედ სიმბოლიზმის ეტაპზე შემოდის მის პოეზიაში, მის მხატვრულ-ესთეტიკურ სისტემაში აზიური ეგზოტიკის ფენომენი“ – აცხადებს ბ. წიფურია და იქვე ხსნის რამდენად შეესაბამება ეს ფენომენი სიმბოლისტურ მსოფლმხედველობრივ და სახეობრივ სისტემას. თუ აღნიშნული მოვლენის ახსნა, მართლაც, შესაძლებელია „ევროპული რაციონალისტური მსოფლადქმის, აზროვნებისა და შემეცნების წესით გამოწვეული უკმაყოფილებით“, რამაც „სულიერ კრიზისში მყოფი ევროპული სამყარო აღმოსავლურ ინტუიტივიზმამდე“ მიიყვანა, ქართულ სინამდვილეში მას კიდევ ერთი მიზეზი ემატება. ესაა „ნაციონალური თემებისა და ნაციონალური პრობლემატიკის გაუნვივრსალურებისადმი სწრაფვის“ ჭრილში დასავლურისა და აღმოსავლურის მორიგებით „ქართული მოდერნიზმის ორიგინალური ინვარიანტის შექმნა“

(კ. ბრეგაძე) და თუკი უფრო დავკონკრეტდებით, აღმოსავლურისა და დასავლურის სინთეზირებით საკუთრივ ქართული მოდერნიზმის იდეოლოგიისა და პრაქტიკის შექმნა (შ. აფხაიძე). სხვათა შორის, თვით ორდენის სახელწოდება „ცისფერი ყანწები“ კულტურათა ურთიერთდაახლოების, ურთიერთმედწევადობის ამგვარ პრინციპზე მიუთითებდა: „ცისფერი, როგორც მინიშნება ევროპული რომანტიზმის ტრადიციებზე და ყანწი, რომელიც ქართულ ტრადიციას უკავშირდებოდა“ (ლომიძე 2016: 87). აი, რას წერს ამის შესახებ თვითონ გრ. რობაქიძე: „მე ყოველთვის იმ მსოფლგანცდას ვემხრობოდი, რომ აღმოსავლეთი ევროპულ დასავლეთზე უფრო სიმბოლურია და ვფიქრობდი იმთავითვე, რომ საქართველო, როგორც ერთგვარი ნატეხი აღმოსავლეთისა, ბოლომდე შეიძლება განსაზღვრულ იყოს მხოლოდ და მხოლოდ სიმბოლიზმის ხაზებში. ამის დადასტურებას ვპოულობდი რუსთაველის მხატვრულ ფენომენში, რომლის გენია. ჭეშმარიტად, ქართული მხატვრული სიტყვის ამოუწურავ პოტენციას წარმოადგენს. აქედან ჩემი წმინდა მხატვრული ხასიათის ამოცანა იყო ევროპული სიმბოლიზმის ტექნიკით... ქართული აღმოსავლეთის სიღრმისეული წვდომის შემოქმედებითად განსახიერება“.

გ. ლეონიძე ღრმად გაიაზრებს ამ გარემოებებს ანუ „მოდერნისტული ისტორიული ეპოქის შესაბამისი ახალი ქართული ნაციონალური იდენტობის შექმნის ამოცანას“ და საკუთარ არჩევანს აკეთებს. მის შემოქმედებაში, ფაქტობრივად, იწყება გარდატეხა, რომელსაც დეკადანსის თემის ბარბაროსული რევანშის სტილიზებული თემით ჩანაცვლებაც შეიძლება ვუწოდოთ. „ატილა“, „ლიტანია“, „სახრჩობელადან“, „ავტოპორტრეტი“ (მასში პოეტს, მართლაც, ორგვარი ნილაბი აქვს მორგებული, დეკადენტისა და ბარბაროსული რასის მატარებლის), „ბარბაროსული ელეგია“, „მზე ტაბასტა“, რაც გვირგვინდება ისეთი პოეტური შედეგებით, როგორცაა „ყივჩადის პაემანი“, „ნინოწმინდის ღამე“.

ისტორიული წარსულის შეფასება ხდება აკაკი წერეთლის ინტონაციური სიციხადითაც, რომელიც პოეტის მიერ აშკარად რომანტიზებულია და ამასთან ჩვენი ისტორიული არსებობის განსხვავებულობის ნიშნითაა აღბეჭდილი. 1917 წელს იწერება თამარ მეფისადმი მიძღვნილი სონეტი, ხოლო იმავე წელს ესე სახელწოდებით „თამარ!“. „უკვდავია ერი ჩემი, სანამ უკვდავობს

თვალშეუდგამი შენი სახე“ – წერს ავტორი, ხოლო მიმართვა „გიხმობთ შველად თამარ, ჰოი თამარ! ივერია იავარ იქმნა!“ გრ. ორბელიანის ცნობილი ლექსის „თამარ მეფის სახე ბეთანიის ეკლესიაში ალუზიას ქმნის. ორივეგან წარსულის რომანტიზებული შეფასება, გარდასული დიდებით აღძრული პოეტური ექსტაზია გადმოცემული. იმავე წელს ესეებში „ჩაბნელებული არმაზი“ და „არაგველნი“ გ. ლეონიძე ისტორიულ პერსპექტივაში არა მარტო ქართული ლექსის გადარჩენა-გამთლიანების სამომავლო გზებს აკვირდება, არამედ ტოლობის ნიშანს სვამს, მაგ., წარმართობასა, როგორც სულის ლად ძალდაუტანებელ, უცხო პირობითობებით შეუზღუდავ მყოფობასა და პროტესტანტობას შორის („არაგვი იყო წარმართი და იყო მძაფრი პროტესტანტი“), რაც ნაციონალური ხელოვნების, მასთან ერთად კი გმირობისა და თავდადების ისტორიაში ჩაკარგული ან განსხვავებულად ინტერპრეტირებული პლასტის გაცოცხლებას გულისხმობს. (გავიხსენოთ „ავტოპორტრეტი“, რომელშიც გ. ლეონიძე ა. ბელისა და ა. ბლოკის მსგავსად აზიურობის პოეტური ატრიბუტიკითაა შემკული. „ვერ ბარბაროსი, ვარ ხაზარი, ვარ სარაცინი...“). მეტიც „ჩაბნელებულ არმაზში“ გამოთქმულია რწმენა იმისა, რომ ქართულ ლექსს არა მარტო „ფრანგული გზით სიარული გადაარჩენს“, (როგორც ეს ტ. ტაბიძეს მასთან კერძო საუბარში უთქვამს), არამედ „გვირგვინოსანი მესია; რუსთაველის, გურამიშვილის და ბესიკის მუსიკალური ქართული“ (გ. ლეონიძე, ოლე, გვ. 334). მესიასთან დაკავშირებით უნდა ითქვას, რომ პოეტი განსაკუთრებულ ყურადღებას მიაპყრობს გრ. რობაქიძისა და პ. ინგოროყვას ისტორიული წიაღსვლების შედეგად გამოხმობილ ქართული მესიანიზმის იდეას. ამავე სათაურის ესეში, რომელიც გასაბჭოების პირველივე 1922 წელს იბეჭდება, საკუთარი ფესვების, იმავე ეროვნული საშოს აღმოჩენა-მონიშვნის ფონზეა წარმოდგენილი, ერთი მხრივ, თვითმოდრაობის, ფუნქციურობისა და, მეორე მხრივ, მარქსიზმის იდეოლოგიური მონობის მიჯნაზე მდგარი საქართველოს, რომელსაც თავის დროზე, ქალდეადან საქართველომდე დამლეული მანძილის ურთულეს მოსახვევებში აურჩევია „პოლიტიკა გადარჩენის“. უკანასკნელი იმედი კი ბაზალეთის ტბის ფსკერზე აკვანში მწოლარე ქართლის მესიას – ყრმას უკავშირდება. წერილი დაიბეჭდა თვით გ. ლეონიძის სარედაქტორო გაზეთ „ბახტრიონში“, რომელიც მალევე, 1923 წელს

დაიხურა და ეს, ცხადია. ძალზე სიმპტომატური იყო. იგივე ბედი ეწია თანმიმდევრობით აკრძალულ სხვა პერიოდულ ორგანოებს, ლიტერატურულ დაჯგუფებებს, რომლებიც ჯერ კიდევ ინერციით ჩვენი კულტურისთვის ძალზე მნიშვნელოვან ლიტერატურულსა და კულტურულ ინტერესებს ავლენდნენ.

ძნელი იქნებოდა ამ შინაგანი რწმენის, ამ პათოსის ჩაქრობა, მით უმეტეს, ისეთი პოეტური ნატურისთვის როგორც გ. ლეონიძე იყო. და ჩვენ მხოლოდ შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, როგორი სულიერი მღელვარების ფასად დაუჯდა მას ჯერ საკუთარი (პოეტის ძმა ლევან ლეონიძე 1937-ში დახვრიტეს), შემდეგ კი ლიტერატურული ძმების რეპესირებებთან დაკავშირებული ისტორიების გადატანა. ამასთან დაკავშირებით დღესაც გაიგონებთ არაერთ უერთიერთგამომრიცხავ შეფასებებს, რაც არა მარტო ჩვენ მიერ საბჭოთა წარსულის ხშირად ზედაპირული და არაადეკვატური გააზრებითაა განპირობებული, არამედ იმითაც, რომ სრულიად შეუწყნარებელი მიზეზების გამო არ არსებობს გიორგი ლეონიძის აკადემიური გამოცემა, რომელიც იმ რთული ეპოქის სწორად აღქმაში გაგვიწევდა დახმარებას. თუმცა ერთ ლექსში დადებული პირობის შესრულება პოეტმა მაინც შეძლო: „სულ სხვა ვარსკვლავი ცაზე შემოჯდა, / მიწას დააცხრა ჯავშანთ კრებული, / შესაცვლელია ჩემი სიმღერაც / ყელის ძარღვებში ჩაკერებული“. გ. ლეონიძის დიდი პოეტური ექსპრესიით აღბეჭდილი ესეები, შთაგონებული გ. ქიქოძის, მ. ჯავახიშვილის, კ. გამსახურდიას, ვ. კოტეტიშვილის პუბლიცისტიკით ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ ქართველი მოდერნისტების საკუთარი ქვეყნის გენეზისით დაინტერესებამ ისინი ქართულ მითამდე და ფოლკლორამდე მიიყვანა. ამასთან ცხადად დაგვანახა, რამდენად შეეძლო ამ საკმაოდ მყარად მოტივირებულ ინტერესს, თანაც ხშირად, როგორც ეს გ. ლეონიძის შემთხვევაში მოხდა, სრულიად მოულოდნელი რაკურსით რეალიზებულს, მხატვრული აზროვნების, პოეტიკის აქამდე გაუხსნელი შესაძლებლობების წარმოჩენა, გ. ლეონიძის მოდერნიზმით პროვოცირებული პოეზიაც და ესეისტიკაც.

მოსალოდნელ კითხვას, მაინც რატომ იყვნენ ქართველი მოდერნისტები დაინტერესებულნი მითითა და ფოლკლორით, შესაძლოა ასეც ვუპასუხოთ: მოდერნისტული ესთეტიკის გათვალისწინებით მათ იზიდავდათ შეურყვნელი, ღრმად ნაციონა-

ლური მხატვრული აზროვნება. გარდა ამისა, ჰქონდათ ქართული კულტურის ხელოვნურად გამრუდებული გზის გამრთელების პრეტენზიაც, რაც საკუთრივ ქართულის (თავისი აღმოსავლეთითა და დასავლეთით) ხელოვნების რეფორმირებასთან იქნებოდა დაკავშირებული.

დამოწმებანი:

აფხაიძე 1919: აფხაიძე შ. *ქართული პოეზიის პერსპექტივები*, ჟ. მეოცნებე ნიამორები, №1.

ბარბაქაძე 2001: ბარბაქაძე თ., „გ ლეონიძის სონეტები“. კრ. *გიორგი ლეონიძე*, შემდგ.-რედ. თ. ბარბაქაძე. თბილისი: გამომცემლობა „საარი“, 2001.

კვიციანი 2005: კვიციანი ე. *ქართული სიტყვის ბაზიერი*. თბილისი: გამომცემლობა „თეთრი გიორგი“, 2005.

ლეონიძე 2000: კრ. *ოლე*, შემდგ. ი. ორჯონიკიძე. თბილისი: ლიტ. მუზეუმის გამომც. ლიტერატურის მატთანე, 2000.

ლომიძე 2016: ლომიძე გ. „მოდერნიზმის ოპოზიციური რიტორიკა და საბჭოთა იდეოლოგემა“. კრ. *ქართული მოდერნიზმის ტიპოლოგია*. თბილისი: გამომცემლობა „მერანი“, 2016.

ჩხეიძე 2020: ჩხეიძე რ. *ქალდეადან ბაზალეთის ტბამდე*, ჟ. თეატრი, №4, 2020.

წიფურია 2001: წიფურია ბ. „გიორგი ლეონიძის სიმბოლისტური ლირიკა“. კრ. *გიორგი ლეონიძე*, შემდგ.– რედ. თ. ბარბაქაძე. თბილისი: გამომცემლობა „საარი“, 2001.

Zoia Tskhadaia

Georgia, Tbilisi

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

Myth and Reality (According to two poems by Giorgi Leonidze)

For a dozen years, in Georgian scholarly criticism and literary studies Giorgi Leonidze’s poetic texts “Don’t worry, Mother”, and “Homeless, where are you?”) have been regarded as lyrical masterpieces created on the theme of World War II. This assessment still remains unchanged, and